

Liliana Khimchuk

DVNZ Precarpathian National Vasyl Stefanyk University
(Ukraine)

ŹRÓDŁA KREATYWNOŚCI PEDAGOGICZNEJ W DZIECIĘCYM I MŁODZIEŃCZYM DOŚWIADCZENIU RUDOLFA STEINERA

Streszczenie. W artykule przybliżono życie austriackiego pedagoga – humanisty Rudolfa Steinera, którego idee pedagogiczne są aktualne do dziś. Przeanalizowano wpływ osób, które odegrały znaczącą rolę w kształtowaniu jego osobowości, poglądów na życie. Opisano przejawy pedagogicznych zdolności w dzieciństwie i młodości Rudolfa Steinera.

Słowa kluczowe: Rudolf Steiner, edukacja, zdolności pedagogiczne, rodzice, Rudolf Steiner, edukacja, zdolności pedagogiczne, rodzice, ksiądz, nauczyciele.

SEEDS OF PEDAGOGICAL CREATIVITY IN CHILD AND YOUTH EXPERIENCE OF RUDOLF STEINER

Summary. The article covers the life of an Austrian teacher-humanist Rudolf Steiner, whose pedagogical ideas are relevant nowadays. The influence of people who played a significant role in the formation of his personality, contributed to the formation of life's views is analyzed in the article. The development of pedagogical abilities in the child and youth experience of Rudolf Steiner is described.

Key words: Rudolf Steiner, education, pedagogical abilities, parents, priest, teachers.

ЗЕРНЯТКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ В ДИТЯЧОМУ ТА ЮНАЦЬКОМУ ДОСВІДІ РУДОЛЬФА ШТАЙНЕРА

Анотація. У статті висвітлено життєвий шлях австрійського педагога-гуманіста Рудольфа Штейнера, педагогічні ідеї якого є актуальними й до сьогодні. Проаналізовано вплив людей, які відіграли значну роль у становленні його особистості, сприяли формуванню життєвих поглядів. Охарактеризовано прояви педагогічних здібностей у дитячому та юнацькому досвіді Рудольфа Штейнера.

Ключові слова: Рудольф Штайнер, освіта, педагогічні здібності, батьки, священник, вчителі.

Сучасні суспільні події в Україні та світі спонукають до переосмислення місця людини у всіх сферах суспільного життя та сутності її виховання. Тому важливого значення набувають ідеї педагогів-гуманістів. Зокрема, ґрунтовного вивчення заслуговує педагогічна спадщина такої відомої особистості, як Рудольф Штейнер, який у світовому масштабі впливав на розвиток освіти. Про його педагогічні ідеї та освітню систему проведено багато дос-

ліджень сучасними науковцями: І. Дичківською, І. Зязюном, І. Зільбергом, М. Левківським, Л. Литвин, В.Новосельською, В.Павленко.

Р. Штейнер пройшов власний шлях від народження до всесвітнього визнання, у нього сформувався індивідуально-специфічний світогляд та ідеї про цінність людини й її гармонійний розвиток. Однак, питання про те, хто як впливав на його становлення, у наукових працях висвітлено недостатньо. Актуальність даної проблеми, важливість педагогічних ідей на сучасному етапі розвитку суспільства зумовили мету даної статті: дослідити становлення особистості й зародження педагогічних поглядів у дитячому та юнацькому досвіді Рудольфа Штайнера.

Сьогодні, в Україні особливої популярності набуває вальдорфська педагогіка – поширена у світі, як незалежна система альтернативної освіти. Вальдорфська педагогіка ґрунтується на роботах австрійського філософа, педагога, художника, поета, режисера, реформатора теорії пізнання й практично всіх сфер людської культури, природних та точних наук, а також медицини – Рудольфа Йозефа Лоренца Штейнера (німецькою мовою – Rudolf Joseph Lorenz Steiner). Ним заснований науковий напрям антропософія, який є наукою про закони людського розвитку, взаємозв'язки матеріального

духовного світів, вчення про індивідуальність, місце й роль людини в обох світах та її гуманістичне й цілісне виховання.

Навколо ідей Р. Штейнера сформувалося Всесвітнє Антропософське суспільство, яке об'єднує фахівців з різних галузей. Представники даного суспільства розвивають починання Р. Штейнера й пов'язують майбутнє нашої планети з одухотворенням наукового світогляду.

Українські педагоги-практики, які на сучасному етапі здійснюють навчання на основі системи вальдорфської педагогіки, розглядають її здебільшого не з позиції антропософського вчення, а з точки зору гуманістичної педагогіки й вільного виховання. Галузь надчуттєвого й до сьогодні викликає неоднозначні погляди й хвилювання у науковців. Рудольфу Штейнеру судилося стати одним з перших хто намагався зрозуміти не тільки особливості будови фізичного тіла, але й біоенергетичну оболонку людини. З його позиції дитина є духовною істотою. Окрім фізичного тіла у неї існує душа – божественне начало.

Р. Штейнер спробував осмислити дух та розвивати духовну науку. У праці «Мій життєвий шлях»¹ він пише: «Весь світ, крім людини, є загадкою, а сама

І. Зильберберг, Рудольф Штейнер – жизнь, учение, деятельность [Електронний ресурс]
URL: <http://bdn-steiner.ru/modules/Books/files/1301.pdf>.

людина є її вирішенням»². З огляду на це, виникає питання, за яких умов у Ру-дольфа Штейнера сформувалося глибоке цілісне світобачення й розуміння людського буття й зродилися педагогічні ідеї?

Народився Рудольф Йозеф Лоренц Штейнер 25 лютого 1861 році у містечку Крільович в Австро-Венгрії в сім'ї службовця.

Дитинство Р. Штейнера проходило у чудовій гірській місцевості, де гори зв'язують Нижню Австрію зі Штирією: Шнеєберг, Вексель, Раксальп, Земмеринг. Природне середовище, яке щоденно споглядав Рудольф Штейнер було джерелом енергії та настрою. Батько Р. Штейнера працював на залізничній станції, тому інтереси малого Рудольфа зосереджувалися не тільки на природі, але й на поїздах та мешканцях, які перебували на залізничній станції в їх очікуванні. Тут, Рудольф Штейнер мав можливість спілкуватися зі шкільним вчителем, священиком, рахівником з маєтку, бургомістром сільської громади. Згодом, у своїй автобіографії він напише: «Думаю, що дитинство, проведене в такому оточенні, мало для мого життя важливе значення. Бо мої інтереси в значній мірі виявилися пов'язаними з механічною стороною буття. І я знаю, як вони весь час намагалися приглушити в дитячій душі те, що йде від серця, потяг до чарівної й величної природи, в далях якої все знову і знову зникали, підлеглі механізму поїзда»³. Але як можна було поєднати ці механічні уявлення про світ з духовними переживаннями, які отримуються з природи? «Я відчував, що повинен знайти шлях до природи, щоб виробити власне ставлення до духовного світу, який з усією очевидністю стояв переді мною»⁴.

Особливе значення в житті Рудольфа Штейнера та його сім'ї відіграв священик, який жив неподалік у містечку Сан-Валентина, людина практичного розуму, він любив давати добрі практичні поради, які відкривали для Рудольфа розуміння цілющих властивостей природи для організму людини. Він описує це так: «Одного разу, коли ми йшли стежкою, що йде уздовж цих дерев, священик раптом вигукнув: «Ах, які гарні квіти акації!». Миттєво забравшись на дерево, він нарвав неабияку кількість цих квіток, потім розгорнув свій величезний червоний носовичок – він був пристрасним нюхальником тютюну, – ретельно загорнув у нього свою здобич і сунув вузлик під

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>.

І. Зязюн, Філософія педагогічної антропології. Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журнал. 2008. № 1, с. 51–58.

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>.

пахву. «Вам пощастило, що у вас стільки акацій», – сказав він. Батько мій, вельми здивований, помітив: «Нам яка користь від них?» – « Як? – заперечив священник. – Хіба ви не знаєте, що квітки акації можна готувати точно так, як бузину? А на смак вони навіть кращі, тому що набагато тонший аромат».

цього дня на нашому обідньому столі стали з'являтися, квітки акації»⁵.

Коли Рудольф досяг шкільного віку, його віддали в школу. Однак, шкільний учитель не викликав особливого авторитету в Штейнера. Конфлікт, який виник з місцевим учителем та його сином змусив батьків забрати малого Рудольфа зі школи.

Батько Рудольфа Штейнера – Йоган Штейнер (1829–1910) доклав значних зусиль для того, щоб навчити сина читати й писати. Високий рівень допитливості малого Рудольфа сприяв глибокому зануренню у практичну життєву діяльність. На основі спостережень за роботою батька і власною дитячою діяльністю Р. Штейнер пізнавав природні закономірності у найменших їх проявах. Ось, як пригадує Р. Штейнер перші спроби навчитися письма: «Більше, ніж мої літери, цікавила мене форма пера. Якщо в руки мені потрапляв розрізний ніж мого батька, я вставляв його в надріз пера,

таким чином відбувалося фізичне вивчення еластичності матеріалу, з якого було зроблено перо. Після таких дослідів я, звичайно, намагався знову звузити перо, але краса моїх письмових робіт від цього сильно страждала. Це був період, коли зі своїм прагненням до пізнання процесів природи я перебував між «проникненням в їх суть» і «межами пізнання»⁶.

Накопичений досвід малого Рудольфа з формування власних уявлень про зовнішні властивості предметів: їхні колір, форму, розташування в просторі, запах, розмір, смак, тощо, став підґрунтям для розробки власної структури чуттєвої організації людини та вирізнити дванадцять секторів чуттєвої діяльності, групуючи їх за сферами сприйняття на три групи. Відчуття першої групи до яких належать «нижчі відчуття» – спрямовані всередину нашого тіла (дотик, відчуття рівноваги, орієнтації в просторі, відчуття власного руху й життя). До другої групи належать «середні відчуття»: тепла, смаку, нюху, зору. До третьої групи належать «відчуття вищі» – дозволяють спостерігати свої власні душевні рухи в рефлексії і утворювати такі поняття, як істина добро.

Там само.

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>.

Коли Рудольфу виповнилося вісім років, родина Штейнерів переїхала до невеликого угорського села Нойдорфль, розташованого біля кордону з Австрією. В цей період появляються люди, які приносять у життя Рудольфа Штейнера новий досвід про соціальне життя. Це були місцеві жителі, які збирали дрова у тамтешніх лісах і часто вели з малим Рудольфом розмови, завдяки яким він дізнавався про все, що відбувається у житті сільських родин.

Під час прогулянок дев'ятирічний Рудольф Штейнер часто спостерігає за життям монахів, які проживали у монастирі редемптористів. Редemptористи (від лат. *redemptor* – *відкупитель*) – згромадження (Чин) Найсвятішого Ізбавителя (ЧНІ), заснований 1732 року Вчителем Альфонсом Лігуорі у Неаполі для проповідницьких місій і духовного служіння серед найбільш знедолених⁷. Поширені з кінця XVIII століття поза Італією в різних країнах Європи.

результаті спостережень у думках Рудольфа Штейнера виникає низка запитань про місію монахів і їх життя, ідея про необхідність за будь-яку ціну з'ясувати ці питання. Велика кількість запитань, які стосувалися багатьох життєвих речей і на які він не мав конкретної відповіді, призводила до відчуття самотності.

Неабияку роль у становленні Рудольфа Штейнера відіграло навчання у помічника учителя – Франца Мараца (рис.3)¹¹. «Цій людині я зобов'язаний багато в чому», писав Р. Штейнер. Помічник учителя був талановитою людиною. Він володів грою на музичних інструментах, зокрема на скрипці

фортепіано, вмів малювати. Здатності помічника учителя надихнули малого Рудольфа на глибше знайомство з мистецтвом. Під його керівництвом Р. Штейнер навчився малювати вугіллям, копіювати картини, портрети.

Добрі стосунки між помічником учителя і Рудольфом дали можливість йому проводити у свого наставника дуже багато часу. Одного разу, перебуваючи у кімнаті помічника учителя, малий Рудольф вперше побачив у нього підручник з геометрії. На той час, Рудольф уже добре вмів читати. Отримавши дозвіл на користування підручником Р. Штейнер зміг поринути у світ дивовижних геометричних форм. Згодом, він згадує: «Найвище задоволення давало мені те, що можна було душевно вживатися в чисто внутрішні форми, які спостерігаються, не спираючись на враження зовнішніх почуттів. В цьому я знаходив втіху від того настрою, який викликали в мені питання,

⁷ Редemptористи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.cssr.lviv.ua/>.

що залишилися без відповіді. Уміння щось охопити чисто в душі доставляло мені внутрішнє щастя. Я знаю, що вперше пізнав щастя завдяки геометрії»⁸. Відношення до геометрії сформували першооснови світогляду Р. Штейнера.

автобіографії він зазначає: «Геометрія була для мене знанням, яке, очевидно, створюється людиною, але тим не менше володіє абсолютно незалежною від нього значущістю. Бувши дитиною, я не міг втілити це ясно в слова, але я відчував, що знання про духовний світ потрібно нести в собі так само, як геометрію. Бо реальність духовного світу була для мене настільки ж вірогідною, як і реальність світу чуттєвого»⁹.

Франц Марац був одним із найбільш значущих людей у період до одинадцятирічного віку Рудольфа. Два рази в тиждень настоятель храму викладав уроки Закону Божого. Бувши активним угорським патріотом, Франц Марац написав багато статей про проблеми мадяризації території області угорською мовою й попри досить юний вік Рудольфа, активно обговорював з ним їх зміст.

Велике враження, яке надалі вплинуло на духовну орієнтацію Рудольфа Штейнера, справила розповідь Франца Мараца про Коперникову систему світу. Франц Марац відкрив для Р. Штейнера розуміння про рух Землі й Сонця, земну вісь, земні пояси, пори року. Р. Штейнер писав: «Я був абсолютно захоплений сказаним, цілими днями малював цю систему; потім я отримав від священника докладне роз'яснення сонячних і місячних затемнень, і направив всю свою допитливість – як тоді, і надалі – на цей предмет»¹⁰.

Тісний зв'язок церкви й школи, виконання обов'язків церковного служки й співака під час мес, заупокійних служб і поховань спонукають малого Рудольфа до глибокого осмислення буття і формування у нього індивідуального, внутрішнього духовного світу.

Людиною, яка збагатила кругозір Рудольфа Штейнера, був лікар із Вінер-Нойштадта – Карл Гіккель (1812–1905), який лікував місцевих жителів. Він дуже любив розповідати не стільки про медицину, як про німецьку літературу. Вперше від лікаря, Рудольф Штейнер почув про Лессінга, Гете, Шиллера.

автобіографії Р. Штейнер пише: «Він дуже охоче займався мною і часто, трохи відпочивши під липами, вів мене з собою. Розгулюючи вперед і назад по майданчику станції, він розмовляв зі мною – не повчально, а з ентузіазмом –

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>. Там само. Там само.

про німецьку літературу, розвиваючи при цьому всілякі ідеї про прекрасне потворне. Ця картина так і залишилася в моєму житті, як святкова мить моїх спогадів: високий, стрункий лікар зі сміливою, рішучою ходою, з парасолькою в правій руці, якою він розмахує уздовж тулуба, і я, десятирічний хлопчик, який жадібно слухає його слова»¹¹.

жовтні 1872 року Рудольф Штейнер вступає до реального училища у Вінер-Нойштадті. Після двох років навчання у житті Рудольфа відбулася подія, яка залишила глибокий слід у його душі. Він знайомиться з працею директора училища – Генріха Шрамма (рис.4)¹¹, яка була надрукована щорічному звіті під назвою: «Сила тяжіння, що розглядається як наслідок руху» (1873 р.). Для глибокого розуміння змісту статті в одинадцятирічного Рудольфа бракувало знань, однак окремі фрази йому все ж таки вдалося зрозуміти. Ось, як згадує він про це у праці «Мій життєвий шлях»: «У мені виник якийсь уявний міст – від вчення про світобудову, отриманого від священика, до змісту цієї статті. В цій останній вказувалося на книгу, також написану директором, – «Загальний рух матерії, як першопричина всіх явищ природи» (1872 р.). Я збирав гроші до тих пір, поки не зумів купити її. Переді мною стояла мета якомога швидше навчитися тому, що привело б до розуміння цієї книги й статті»¹².

На третьому році навчання Рудольф Штейнер знайомиться з учителем Лоуренсом Елінеком, який викладав арифметику, геометрію, фізику й став ідеалом для нього. Надзвичайна точність учителя, його доступність і чіткість, логіка викладання на уроках, стала для Рудольфа Штейнера зразком для наслідування й сприяла формуванню його математичного мислення. Завдячуючи тому, чого навчився Рудольф Штейнер у свого учителя Лоуренца Елінека, він зміг наблизитися до загадок, які постали перед ним під час його ознайомлення з творами директора Генріха Шрамма. Позитивний вплив на Р. Штейнера здійснили й інші учителі, зокрема вчитель нарисної геометрії Георг Казак (1836–1914), вчитель хімії Гуго фон Гільм (1831–1906), вчитель німецької мови й літератури у старших класах Йозеф Майер.

Ознайомлення з працею Канта «Критика чистого розуму» породжує

Р. Штейнера питання про те, чого може досягнути людський розум, який намагається проникнути у суть речей. Інтерес до цієї праці був настільки великий, що не зважаючи на брак вільного часу, Штейнер, все ж таки, зна-

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>. Там само.

ходить можливість читати її. Ось, як описує він дану ситуацію: «Я подумав: адже те, що написано в книзі, мені все одно доведеться читати дома. «Лекція» вчителя мені нічого не давала; з прочитаного ним я не міг сприйняти навіть найменшого. І тоді я розділив книжку Канта на окремі листи, вклав їх в підручник історії, який лежав переді мною, і взявся за читання Канта, в той час як з кафедри «викладалася» історія. Це було, звичайно, найбільшим порушенням шкільної дисципліни, але не заважало нікому і не завдавало в даному випадку ні найменшого збитку моїм заняттям історією. З цього предмету я завжди отримував «відмінно»¹³. Бажання визначити ставлення людського мислення до того, що відбувається в природі, змушувало Р. Штейнера перечитувати окремі сторінки праці Канта більше, ніж двадцять разів.

Р. Штейнер глибоко вивчав догматику, символіку, описи культур, історію церкви й намагався пропрацювати у собі таке мислення, щоб кожна думка була цілком доступна для огляду, щоб вона не відхилялася під впливом будь-якого невизначеного почуття, намагався встановити в собі згоду між таким мисленням й релігійним вченням. Він пише: «Навчання ці настільки глибоко проникали в мою душу саме тому, що завдяки їм я відчував, як

процесі пізнання людський дух може знайти шлях до надчуттєвого... З іншого боку, мене невпинно цікавило питання про значущість людської здатності мислення. Я відчував, що мислення можна розвинути до такої сили, що воно буде здатне охопити собою всі речі й процеси світу. Думка про «матерію», що лежить поза мисленням, про яку просто «думають», була для мене нестерпна. Те, що закладено в предметах, має вступити в людську думку, – знову й знову говорив я собі»¹⁴.

Після п'ятнадцятирічного віку Штейнеру випадає нагода більше зблизитися з лікарем із Вінер-Нойштадта – Карлом Гіккелем. У бібліотеці лікаря було багато цікавих книг. Він часто запрошував Рудольфа до свого дому і давав можливість читати й переказувати прочитане. Таким чином, лікар прищепив Рудольфу, любов до поезії. Найбільше враження справили на нього книги Лессінга. Неабияке значення мали книги з математики для самопідготовки Любзена, «Всесвітня історія» Роттека.

п'ятнадцятирічному віці Р Штейнер дає додаткові уроки молодшим учням й учням свого віку. Він отримує великий досвід викладання, оскільки

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>. Там само.

має можливість практично займатися наукою про душу, пізнавати труднощі людського душевного розвитку на прикладі своїх учнів.

Після закінчення реального училища Штейнер вступає до Віденської політехнічної школи й здобуває там широку природно-наукову та математичну освіту, глибоко вивчає філософію, літературу, історію. Любов до філософських книг приводить його до знайомства з трактатами Фіхте «Про призначення вченого» і «Про сутність вченого». В цих працях Р. Штейнер знаходить для себе, свого роду ідеал до якого прагне й сам. Він глибоко занурюється у вивчення філософії Фрідріха Вільгельма Йозефа фон Шеллінга (1775–1854) і Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля (1770–1831).

перший рік навчання у Вищій технічній школі Р. Штейнер прослухав курси «Німецька література з часів Гете» та «Життя і творчість Шиллера», які читав професор літератури Карл Юліус Шреєр. Погляди професора літератури базувались на духовних спрямуваннях Йоганна Вольфганга фон Гете (1710–1782). Р. Штейнер часто навідувався до невеличкої бібліотеки Шреєра, який завжди давав йому книги на основі яких продовжувалися їх розмови. Штейнер пише: «Коли ми були одні, мене завжди охоплювало почуття, що разом з нами присутній і третій – дух Гете. Бо Шреєр так сильно вжився суть і творіння Гете, що при кожному відчутті або ідеї, що з'являлася його душі, у нього відразу ж виникало продиктоване почуттями питання: як би відчував або думав в цьому випадку Гете?»¹⁵.

Р. Штейнер з великою прихильністю відносився до Шреєра і прислухався до всього, що виходило від нього. Однак, на противагу Шреєру, Штейнер намагався абсолютно самостійно будувати у власній душі те, до чого він прагнув духовно. У автобіографічних спогадах Р. Штейнер вказує, що «Шреєр був ідеалістом. Він говорив про ідеї, як про рушійні сили історії. У бутті ідей він відчував життя. Для мене ж за ідеями ховалося життя духу, а ідеї були лише проявами його в людській душі. Я не міг тоді знайти для мого способу мислення іншого слова, ніж «об'єктивний ідеалізм». Цим я хотів підкреслити, що істотним в ідеї є для мене не те, що вона проявляється в людському суб'єкті, а те, що подібно кольору на чуттєвому предметі, виявляється в духовному об'єкті й людська душа – суб'єкт – сприймає її так, як очі сприймають колір живої істоти»¹⁶.

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>. Там само.

Великою мірою погляди професора Шреєра і Р. Штейнера наближалися тоді, коли мова торкалася того, що розкривається як «душа народу». Шреєр говорив про неї як про реальну духовну істоту, яка проявляється у спільності окремих людей, що належать до одного народу. Завдяки цьому, для Р. Штейнера стало можливим прийти до деяких думок, щодо стану суспільства, які вплинули на його подальше душевне життя й сприяли виникненню нових питань про співвідношення світу духовного й світу природи. Він намагався погодити «об'єктивний ідеалізм» з природопізнанням.

Багаторічний досвід професора Шреєра, як директора євангелічної школи, був викладений у книзі «Питання викладання» й став поштовхом в галузі педагогічного мислення Р. Штейнера. Процес виховання і викладання професор Шреєр бачив не як просте повідомлення знань, але як всебічний розвиток людської істоти.

Для початку педагогічної діяльності Р. Штейнера й зародження ідей вальдорфської педагогіки були знаковими 1884–1890 роки. За рекомендацією Шреєра, Р. Штейнер стає домашнім учителем десятирічного сина віденського комерсанта Ладислава Шпехта. Хлопчик вважався тілесно і душевно хворим, страждав гідроцефалією. На противагу твердженню лікаря Броєра, Р. Штейнер висловлював впевненість про те, що стан хлопчика можна значно покращити за умови налагодження духовно-душевного й тілесного взаємозв'язку. Дану ситуацію Р. Штейнер перетворює на задачу, яка стала джерелом його вчення. Він зазначає: «Тут я пройшов справжню школу фізіології та психології. Я зрозумів, що виховання і викладання повинні стати мистецтвом, заснованим на справжньому пізнанні людини. Я повинен був ретельно дотримуватися принципу економії. Для будь-якого уроку, що тривав півгодини, мені часто доводилося готуватися протягом двох годин з метою так оформити навчальний матеріал, щоб у якомога коротший проміжок часу при найменшій напрузі сил учня досягти максимально можливої продуктивності»¹⁷.

Рудольфу Штейнеру необхідно було застосовувати такий підхід до навчання хлопчика, щоб побудувати викладання з урахуванням терапевтичних й гігієнічних вимог. Положення Р. Штейнера про те, що на тілесне самопочуття дитини впливають духовні зусилля, стало однією з типових відмінних рис вальдорфської педагогіки.

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>.

Рудольф Штейнер активно займається літературною діяльністю й за рекомендацією Шреєра, долучається до співпраці у видавництві «Німецької національної культури» Йозефа Кюршнера. Йому доручають опрацювати та видати «Природно-наукові праці Гете». В результаті роботи над працями Гете, Р. Штейнер, прийшов до висновку, що для гетівського методу пізнання відсутня теорія пізнання. Це привело Р. Штейнера до спроби викласти власну теорію, хоча б у загальних рисах. І перш ніж взятися за опрацювання подальших томів природничих праць Гете, у 1886 році Р. Штейнер написав, виходячи з внутрішніх спонукань, власну «Теорію пізнання Гетівського світогляду».

Завдяки професору Шреєру Р. Штейнер знайомиться з поезією і з самою поетесою Делле Граціє Марією-Євгенією (Delle Grazie) (1864–1931 pp.) (рис.10)¹¹, яка надалі стане йому доброю подругою. Попри юний вік, їй ще тоді не було й шістнадцяти років, Делле Граціє Марія-Євгенія опублікувала том віршів, епічну поему «Герман», драму «Саул», розповідь «Циганка». На той час, Делле Граціє приступила до роботи над епічною поемою «Робесп'єр». Вона розмовляла зі Р. Штейнером про ідейний зміст свого твору. Про цю розмову Р. Штейнер пише: «Вже тоді в її промовах переважав песимістичний настрій. Мені здавалося, що на прикладі такої особистості, як Робесп'єр, вона хотіла зобразити трагізм всякого ідеалізму. Ідеали виникають в людському серці, але вони не мають влади над безідейною, жорсткою, руйнівною діяльністю природи, яка кидає на зустріч всьому ідеальному свій безжальний виклик: «Ти тільки ілюзія, моє примарне створіння, яке знову й знову відкидаю в ніщо»¹⁸.

колі знайомих Делле Граціє Марії-Євгенії Р. Штейнер провів багато прекрасних годин життя. У її будинку суботніми вечорами збиралися представники найрізноманітніших напрямів, професори богословського факультету, найосвіченіші католицькі священники. Осередком цих зборів була сама поетеса. Вона читала власні твори й з особливою виразністю доносила до своїх слухачів думки про людське життя. Р. Штейнер висловлюється про її поезію так: «Це було далеко не сонячне світло, а скоріше похмуре, місячне. Грізне небо, вкрите хмарами. Але з людських осель вставало в цьому мороці вогняне полум'я, як би несучи пристрасті й ілюзії, що пожирають

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>.

людей. І все це по-людськи зворушлива, завжди захоплива – гіркота, овіяна благородною чарівністю одухотвореною особистістю»¹⁹.

Про зустрічі у будинку поетеси Р. Штейнер згадує з великою вдячністю розумінням того, яку роль вони відіграли для його душевного стану. Він пише: «Кожне відвідування цього будинку, – а я знав, там були раді бачити мене, – було для мене тим, чому я невимовно зобов'язаний: я знаходився у воістину благодатній для мене духовній атмосфері. І для цього мені не потрібно було згоди в ідеях, потрібна була тільки відкрита для духовного людяність»²⁰.

Серед гостей, які часто бували у будинку Делла Граціє Марії-Євгенії великий інтерес у Р. Штейнера викликав священник ордена цистерціанців Св. Хреста Вільгельм Нейман ²¹.

Р. Штейнеру було цікавим товариство Вільгельма Неймана. Після вечорів проведених у будинку Делла Граціє, дорогою додому, він часто приєднувався до В. Неймана. Вони розмовляли на різні теми. Особливо запали в душу Рудольфу Штейнеру розмови про Сутність Христа й повторюваність земних життів. Штейнер в автобіографії вказує на цю розмову, як таку, яка найбільше йому запам'яталася й була для нього дуже важливою: «Я виклав свою думку на те, як Ісус з Назарета завдяки неземній дії сприйняв в себе Христа й що Христос, як Духовна Істота, з часу Містерії Голгофи живе в людському розвитку. Ця бесіда глибоко закарбувалася в моїй душі й неодноразово спливала в ній. Адже це було для мене дуже важливо. Бесіда ця відбувалася, власне кажучи, між трьома особами – професором Нейманом, мною і невидимим третім, персоніфікацією католицької догматики. Зрима для духовного ока, вона, як би погрожуючи, супроводжувала професора Неймана й докірливо плескала його по плечу, якщо тонка логіка вченого занадто сміливо погоджувалася зі мною. Дивним було в ньому те, що часто кінець його фрази за змістом опинявся протилежним початку. Мені протистояв один з кращих представників католицького способу життя; завдяки йому мені вдалося, зберігаючи повну повагу до його поглядів, ґрунтовно вивчити особливості католицького життєрозуміння»²².

Там само.

Там само.

· Фотографії і портрети Рудольфа Штейнера. [Електронний ресурс] // Фотоархів Бібліотеки духовної науки – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Coppermine>.

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>.

Важливу роль для Рудольфа Штейнера відіграла поява у його житті такої неординарної особистості, як Герман Грімм²³, з яким він познайомився будучи співробітником Гете – Шиллерівського архіву. Герман Грімм читав лекції про Гете в Берлінському університеті. Його можна було вважати духовним нащадком Гете, оскільки виріс він в тих колах німецького духовного життя у яких зберігали живі традиції Гете.

Він мав особливий дар оглядати великі та малі епохи духовної історії розповідати про них у формі точних, розумних, епіграматичних характеристик. Герман Грімм описував окремі особистості, такі як Мікеланджело, Рафаель, Гете, Гомер, він завжди зображував їх на тлі розглянутих епох.

спогадах про спілкування з Германом Грімом Р. Штейнер вказує про те, що він часто перечитував одну з його статей, де Грімм дає особливо влучні характеристики таким епохам, як грецька, римська і середньовічна. «Він весь був одкровенням єдиного, цілісного стилю. Коли він карбує свої прекрасні фрази в усному мовленні, у мене складалося враження, що точно такі ж фрази можна зустріти і в який-небудь його статті, а коли вже після знайомства з ним я прочитав ще одну його статтю, мені здалося, що я чую його живу мову. Він не дозволяв собі ніякої недбалості в усному мовленні, він відчував, що в літературно-художньому викладі потрібно залишатися тією ж людиною, яким являєшся в повсякденному житті. Але повсякденне життя Герман Грімм уявляв собі дещо інакше, ніж інші люди. Стилізація життя була для нього чимось само собою зрозумілим»²⁴.

Можемо стверджувати, що спілкування Р. Штейнера з Германом Грімом заклало основи для подальших ідей Рудольфа Штейнера про педагогічну систему на основі навчання за вальдорфськими «епохами» – блоками інформації з будь-якого предмету, які потрібно освоїти в місячний термін. Основним підходом до навчання за «епохами» є концентроване ознайомлення учнів з новим матеріалом, а потім його розгортання і закріплення. Такий підхід змушує педагога ретельно добирати навчальний матеріал, методи засвоєння, вирізняти провідні ідеї, які потрібно засвоїти. Реалізацію ідей Рудольфа Штейнера відображено у змісті навчання за «епохами» де вкладено такі напрями, як: прообрази і казки; від образу до букви; співи, евритмія, в'язання на спицях; дива та легенди; письмо, арифметика; флейта,

Фотографії і портрети Рудольфа Штейнера. [Електронний ресурс] // Фотоархів Бібліотеки духовної науки – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Сорреptmine>.

Р. Штейнер, Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>.

малювання, ручна праця; створення світу та Старий Заповіт; ноти, малювання форм; відрив загального і окремого; дробі; європейські міфи; орнамент, канон, вишивка; гармонія і античність, Греція; десяткові дробі, оркестр, робота по дереву; середні віки, боротьба добра і зла; Рим; фізика, відсотки, геометрія, робота по дереву; простір, Ренесанс; алгебра, вірші, шиття; революція, XIX століття; економіка, хімія, композитори, робота з металом; екологія, технічний прогрес і моральність, історія мистецтв, столярна справа; політика, історія, суспільство, фізика, драматургія, кераміка; суспільство, література, музика, скульптура, політурна справа; історія культури, імпровізація у всіх сферах. Згодом, дана система навчання була вперше застосована, під керівництвом Штейнера, в 1919 році.

1891 році Рудольфу Штейнеру присуджують вчений ступінь доктора філософії в Ростокському університеті (Universität Rostock). 1894 рік став знаменним для Р. Штейнера тим, що вийшла у світ його основна праця «Філософія свободи». У 1897 році Рудольф Штейнер переїжджає до міста Берлін й починає працювати в журналах, які були призначені для широкого кола освіченої публіки. Він прагне донести власні погляди до людей, однак, поки що, не знаходить значного розуміння у своїх слухачів.

Вихід у світ книги «Фрідріх Ніцше – борець проти свого часу», значно вплинув на подальшу долю Р. Штейнера. Ця книга викликала неабияку цікавість у теософів. Вони запросили Рудольфа Штейнера виступити з доповіддю про дослідження філософії Ніцше. З цього часу розпочинається активна діяльність Р. Штейнера, як лектора й письменника. На лекції до Штейнера збираються величезні аудиторії людей, його книги видаються багатьма мовами. Загальна кількість прочитаних ним лекцій досягає близько шести тисяч.

Виходять такі його книги як: «Теософія. Введення в надчуттєве пізнання світу і призначення людини» (1904 р.), «Як досягти пізнань вищих світів» (1904 р.). Він стає відомим не тільки в Німеччині, але і в інших країнах. Його учнями були Андрій Білий, Максиміліан Волошин, Михайло Чехов.

Найважливіше місце в його лекційній діяльності займають лекції з христології, в яких багатосторонньо висвітлюються значення Христа і містерії Голгофи, як центральної події в еволюції людства. Різниця в розумінні значення Христа привела в 1913 році до конфлікту з керівництвом Теософського суспільства, в результаті якого Штейнер з великою групою своїх послідовників був змушений його покинути.

Але, вже в тому ж році, було засновано всесвітній центр Антропософського руху в місті Дорнах, Швейцарія, названий на честь Гете – Гетеанум (Goetheanum)²⁵. Перша будівля центру Гетеанум, була збудована з дерева бетону, як зразок гармонійного поєднання різноманітних видів мистецтва – «Гезамткунстверк». У будівництві Гетеанума, брали участь представники 18 народів Європи. Центр антропософії став «Вільною вищою школою духовної науки» й перетворився на справжній університет, де вміст всіх наук, що викладалися, було доповнено тим, що становило основу духовних пошуків Штейнера.

ніч 1 січня 1923 року на життя Р. Штейнера був здійснений замах. Будівлю Гетеанума було підпалено й вона повністю згоріла. Це стало найсильнішим ударом для Штейнера і всього Антропософського суспільства. Та, вже в цьому ж році, на Різдво було зареєстровано нове «Загальне або Всесвітнє Антропософське суспільство», головою якого став і до самої смерті залишався Рудольф Штейнер. Сьогодні будівля Гетеанум оголошена історичною пам'яткою ХХ століття. Все, що існує в Гетеанумі, має свою символіку.

Останній рік життя Штейнера був дуже плідний. Уже прикутий хворобою до ліжка він продовжував працювати. Рудольф Штейнер пішов з життя в місті Дорнах 30 березня 1925 року. Він залишив після себе велику спадщину для роздумів у різних сферах життя й діяльності людини. Нині, вальдорфські школи, котрі ґрунтуються на вченні Р. Штейнера існують у великих містах Німеччини. Їх близько тисячі у всьому світі, зокрема й в Україні в містах: Дніпро, Київ, Кривий Ріг, Одеса,.

Звісно, це – далеко не повний перелік тих, хто так чи інакше був причетний до становлення всесвітньо відомої людини – Рудольфа Штейнера, який присвятив все своє життя духовній науці – антропософії. Можна стверджувати, що світогляд Рудольфа Штейнера формувався завдяки неординарним особистостям в середовищі яких він ріс і працював. Ситуація успіху, яку створили для нього педагоги та й інші люди, які оточували його, їх ставлення до нього, формували в Р. Штейнера його власний духовний світ й сприяли з ранніх років пізнанню ним навколишньої дійсності. Допитливість і наполегливість, переживання й відчуття радості від пізнання світу, обумовили спрямованість до саморозвитку та стимулювали соціальну активність Рудольфа Штейнера у напрямі високої духовності, спонукали його окреслити власні погляди на навчання й виховання людини.

Гетеанум [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Гетеанум>.

ЛИТЕРАТУРА

- Дичківська І.М., Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав, 2004.
- Зязюн І., Філософія педагогічної антропології. Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журнал. 2008. № 10.
- Зильберберг И., Рудольф Штейнер – жизнь, учение, деятельность [Електронний ресурс] URL: <http://bdn-steiner.ru/modules/Books/files/1301.pdf> (дата звернення: 16.01.2019).
- Левківський М., Ідея цілісного виховання Р.Штейнера. Історія педагогіки. Харків, 2002.
- Литвин Л., Проблеми вільного розвитку особистості у теорії Р. Штейнера і В.О. Сухомлинського. Початкова школа. 2010.
- Новосельська В.В., Естетичне виховання учнів у вальдорфських школах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» Київ, 2004. .
- Павленко В.В., Ідеї Р. Штайнера у сучасній освітній системі України. Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини: збірник науково-методичних праць. За заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник. Житомир, ФОП Левковець, 2012.
- Штейнер Рудольф. Википедія. [2018–2018]. Дата оновлення: 06.01.2018. URL: <http://ru.wikipedia.org/?oldid=90104271> (дата звернення: 16.01.2019).
- Abbildung übernommen aus Wolfgang G. Vögele, Der an dere Rudolf Steiner – Augenzeugenbrichte, Interviews, Karikaturen, 2005, S. 116, Общественное достояние, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1528429> (дата звернення 28.02.2019).
- Штейнер Р., Мой жизненный путь [Електронний ресурс] / Р. Штейнер – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=28>. (дата звернення 28.02.2018).
- Фотографії і портрети Рудольфа Штейнера. [Електронний ресурс] // Фотоархів Бібліотеки духовної науки – Режим доступу до ресурсу: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Corpermine> (дата звернення 28.02.2018).
- Гетеанум [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Гетеанум> (дата звернення 28.02.2018).
- Редемптористи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.cssr.lviv.ua/> (дата звернення 28.02.2018).

